

Uitnemend. Dat brengt ons weer op den goeden weg.

En waarom? — omdat br. Wielnga nu zelf inziet, dat het heel iets anders is, of ik eisch: *Keur mijn standpunt goed, of dat ik slechts vraag: Veroordeel mijn standpunt niet.*

Keur ik toch zeker standpunt A in absoluten zin goed, dan veroordeel ik daarmee mijn eigen standpunt B.

Maar zeg ik: Uw standpunt veroordeel ik niet, dan meen ik dat A en B *keiden* kan, met preferentie voor ieder van zijn eigen standpunt.

En alleen bij deze zienswijze is hereniging mogelijk.

Hij besluit:

Maar zegt ge, met dat ik blijft het verschil, al het dan ook slechts een verschil in *methode van Regeering*. Ik stem het toe en ik voeg er zelfs bij dat verschil is volstrekt niet gering. Met name dat voor de praktijk is het van grooten invloed. Dat valt niet te loochenen en mag niet verblomen.

Daarom moet het worden erkend: zal het ooit tot een *gewone Regeering* komen, dan zal er van weersijden *zelfverloochening* moeten worden gevoeld, geen *verloochening van beginselen*, maar toch niet weinig *zelfverloochening*.

Zelfverloochening ook in het doortrekken van de lijnen onder insichten tot in de uiterste consequentie op alle plaatsen en onder alle omstandigheden.

Inzonderheid heb ik hier het oog op wat tot nog toe van de zijde der *«Doleerenden»* geschiedt.

Zij handelen, alsof alle Gereformeerden nog onder het Synodale juk zijn, alsof er geen *«Geref. Kerk»* onder komt van het Synodale juk.

De man aarzeld en zei eindelijk: «Thomas».

«Laat hem hier komen!» riep de opzichter.

Thomas kwam, en moest nu opbieden. Hij had het geleerd van Langen Benjamin.

Nu moest deze verschijnen en vertellen hoe alles gebeurd was.

«Ik zal u wel vinden,» sprak de opzichter eindelijk. «Wat doet een neger te lezen? Werken — dat is uw zaak. Hooft gij. Maar ik zal wel zorgen dat ge weer adereft wat ge geleerd hebt. Wacht maar!»

Wat die bedreiging beteekende werd den armen Benjamin duidelijk gemaakt en zelfs zonder lang wachten. Keeds den dag daarna werden de negers bijeengeroepen en hun met ruwe woorden verteld, dat het hun streng verboden was lezen te leeren of ooit meer iets te leeren.

Wie dat weer doen durft, zei de goddelooze opzichter, dien zou het gaan als thans Benjamin. En om dit duidelijk te maken werd deze voor aller oog gegrepen en met de zweep geslagen, tot het bloed bij zijn rug nederliep en hij van pijn ineengroep. Dat was het loon dat blanke menschen, die Christenen hetten, den heiden gaven, voor het goede werk door hem verricht.

(Wordt vervolgd)

VOOR WEEGTAGE LEZERS

Er is dan, zooals we zagen, een taal die door allen verstaan en begrepen wordt, die

was total and immediate failure at regarded man, however the patience of God might tolerate and carry on by grace the dispensation, in which man had thus failed in the outset, and further that there is no instance of the restoration of a dispensation afforded us, though there might be partial revivals through faith."

Uit deze aanhaling blijkt, wat Darby's bedoeling is, wanneer hij het stukje «On the apostasy» begint met: «I propose saying a few words on the very solemn subject of the apostasy of the dispensations.»

Op een andere plaats, waar Darby spreekt over «The state of the church» (1842—43), zegt hij: «This expression: «the Jews have been cut off» is blamed. It is evident, that here the word «Jews» must be taken in the sense of «the Jewish dispensation», en eenige regels verder: «God will equally put an end to this dispensation, which (the Jews having been set aside) is characterized as «salvation unto the Gentiles.» This is after all what Mr. Rochat (1) himself now acknowledges. I return to this infinitely solemn truth, which I have at heart to place before the eyes of Christians, namely, that you, Gentiles, have been put under a responsibility analogous to that of the Jews, that you have failed as they have, and that you will be cut off as they have. I do not mean that the judgment of God will reach all the faithful individually, but the whole system, in which you are and of which you form a part,

den Beke Callen's te Biesdange, G. L. Van den Broek te Heilo, P. C. A. Hallman te Den Bommel, F. Kijfshelt te Hoevelaken, A. Lagerweij te Hoogeveen en H. Waardenburg te Kolderveen. — Herwen, J. Van Doornburg te Ingen, J. L. Fortuin Droguelever te Neede, J. Th. J. Van Goens te Huisen, H. G. Kist te Oosthuizen, J. P. D. Van Veen te Lobith en W. N. Wolterink te Westervoort.

DIREKTAL: Schoonhoven, J. Balkhuis te Ter Aar, J. Draaiens te Wijk en P. H. Versteeg te S. Pancras.

TWEEDE: Meeren, N. E. Den Burger en G. Mansveld, cand. te Utrecht. — Lienden, P. Kijfshelt te Hoevelaken en A. J. Loois te Veenendaal.

TOEGEZIENDE VAN BEROEP: Bramwijk, N. E. Den Burger, cand. te Utrecht. — Vledder, F. A. Van der Schuer te Wijdenes. — Gubaard en Waaxens, H. Pop te Hagestein.

BURGERS: Garderen, F. J. C. Schook te Andel. — Opende, Waardenburg te Kolderveen. — Lutten, Kat tendinge en Callarhoek, A. Timmerman, cand. te Wollerswijk. — Loon op Zand en Loonschendam, J. H. Wemst te Benschop. — Zoerip, M. J. Sanders te Sluipwijk. — Tullen 't Waal en 's Gravenpolder, G. Mansveld, cand. te Utrecht. — Alkmaar, D. J. Karres te Brunnisse. — Beekerswoude, P. C. A. Panckoen, cand. te Amsterdam. — Angerlo, J. Van den Bergen te Gelselaar. — Breda, J. W. Berkelbach van der Sprekel te Herveld. — Rippen, G. Van Dorsten te Varsveld. — Hemmen, A. W. Hotté te Sittard. — G. meren, A. J. Loois te Veenendaal. — Grooté Lindt c. a., W. E. Noorink te Opende.

AANGENOMEN: Amsterdam, P. E. Daubanton te Heemstede. — Scherpenheuvel, A. Lagerweij te Hoogeveen. — Vries, C. A. Klinkenberg te Beuningen. — Lekmond, J. C. Prins te Werkhoven. — Sommersdijk, H. J. Westrik te Oud-Vosmeer.

BERAAPT: Boshoop, J. D. Fortuin Droguelever te Neede. — Dussen, A. Lagerweij te Hoogeveen. —

den Beke Callen's te Biesdange, G. L. Van den Broek te Heilo, P. C. A. Hallman te Den Bommel, F. Kijfshelt te Hoevelaken, A. Lagerweij te Hoogeveen en H. Waardenburg te Kolderveen. — Herwen, J. Van Doornburg te Ingen, J. L. Fortuin Droguelever te Neede, J. Th. J. Van Goens te Huisen, H. G. Kist te Oosthuizen, J. P. D. Van Veen te Lobith en W. N. Wolterink te Westervoort.

DIREKTAL: Schoonhoven, J. Balkhuis te Ter Aar, J. Draaiens te Wijk en P. H. Versteeg te S. Pancras.

TWEEDE: Meeren, N. E. Den Burger en G. Mansveld, cand. te Utrecht. — Lienden, P. Kijfshelt te Hoevelaken en A. J. Loois te Veenendaal.

TOEGEZIENDE VAN BEROEP: Bramwijk, N. E. Den Burger, cand. te Utrecht. — Vledder, F. A. Van der Schuer te Wijdenes. — Gubaard en Waaxens, H. Pop te Hagestein.

BURGERS: Garderen, F. J. C. Schook te Andel. — Opende, Waardenburg te Kolderveen. — Lutten, Kat tendinge en Callarhoek, A. Timmerman, cand. te Wollerswijk. — Loon op Zand en Loonschendam, J. H. Wemst te Benschop. — Zoerip, M. J. Sanders te Sluipwijk. — Tullen 't Waal en 's Gravenpolder, G. Mansveld, cand. te Utrecht. — Alkmaar, D. J. Karres te Brunnisse. — Beekerswoude, P. C. A. Panckoen, cand. te Amsterdam. — Angerlo, J. Van den Bergen te Gelselaar. — Breda, J. W. Berkelbach van der Sprekel te Herveld. — Rippen, G. Van Dorsten te Varsveld. — Hemmen, A. W. Hotté te Sittard. — G. meren, A. J. Loois te Veenendaal. — Grooté Lindt c. a., W. E. Noorink te Opende.

AANGENOMEN: Amsterdam, P. E. Daubanton te Heemstede. — Scherpenheuvel, A. Lagerweij te Hoogeveen. — Vries, C. A. Klinkenberg te Beuningen. — Lekmond, J. C. Prins te Werkhoven. — Sommersdijk, H. J. Westrik te Oud-Vosmeer.

BERAAPT: Boshoop, J. D. Fortuin Droguelever te Neede. — Dussen, A. Lagerweij te Hoogeveen. —

Vrije Universiteit.

Dezer dagen ontving ik door Br. Van Kammen uit Kollum de som van f 25 van de Halve-stuivers-vereeniging. Daarbij werd de dankbare herinnering in mij verlevendigd, dat in een jaar tijds door deze vereeniging f 200 voor het Hospitium en het Studie-fonds is bijgedragen. Waarlijk, de macht van het kleine onder den zegen des Heeren is groot. Uit onderscheiden plaatsen heb ik in het afgelopen jaar de verrassende bijken daarvan mogen ontvangen. Te Rotterdam, waar deze vereeniging reeds eenige jaren bestaat, werd in dit jaar voor het Studiefonds bijna f 1300 ingezameld. Uit den Haag, van waar mij de twee eerste driemaandelijke stortingen werden gezonden, ontving ik f 200. Uit Haarlem en Maassluis ieder f 100. Uit Groningen f 50; uit Hilversum f 41; uit Delft f 25.

Die som werd bijna geheel uit kleine giften en contributien bijeengebracht. En terwijl zoo steeds in breeder kring de hartelijke toegenegenheid ook voor ons fonds zich uitstrekt, mogen wij den moed wel hoog houden, en ons laten sterken in het vertrouwen, dat, onder vele en veelvleerigheden der Heere ons kennelijk zijne verbeurde gunst niet wil onthouden. En dat is ons genoege. In dit alleen zij onze verachting.

Dit blad. Bijdragen. van dit blad. aan de A.D.B. inzendingen kunnen voor

De Heide

201

Des avonds te 10¹/₂ uur werd de vergadering met dankgebed door Ds. A. O. Schaafsma gesloten.

(Giften «Augustinus» in het volgend nummer.)

De doleerende kerk van Oude-water in 't begin der 17de eeuw.

VIII.

De klove wordt steeds dieper.

Lydius behoorde tot die leeraars, die reeds bij het opkomen der Remonstrantsche doollee de toekomst der kerk donker inzag. In den jaren 1612 had hij een adres 1) in gesperde bewoordingen gericht aan prins Maurits, dien de Gereformeerden als hun vriend beschouwden, gelijk de Remonstranten hem instinctmatig voor een tegenstander hielden. Het is een koninklijk woord aan den vorst, die in de voetstapen zijns vaders, den doerluchtigen vader des vaderlands, wandelde, waaruit wij Lydius als den echten Calvinist, alleen bijzuidende voor het Woord van God, herkennen.

In dit adres spreekt Lydius van de droefheid der oude Doelzalgige dienaars, die «in den vier, swaart, ja de doot selve, het Evangelium Christi voormaels in bosschen, ende struwelen met gevaer harer levens hebben gepredict, die «ghedrongen door den Geest Gods, met eenen Godsalighen jver de altaren Raals hebben omme gheworpen, de afgodendieners verdreven» en «gewillig lijdende de proscriptien ende bannissementen des Antichristes over haer gedaan, ... die met suchten tot den Heere, met cloeckmoedicheyt ende lijtsaamheyt in alle tegenspoet, naest Godt geweest zijn de gredellen en stercken des Lands, de seenuwen en de aderen der Politie, die het spitse afgebeten, het ijs gebroken, ende de sachte kussens die nu gebruikt werden, in goede ruste door Gods ghenade gheleijt hebben;» welke «nu staen met haere grijsse coppen, suchten ende weenen dat zij nu sien, dat de Leere, om welckens wille zij soo veel smact, smerten ende vreesse gheleden hebben, so in twijfel wert ghetrocken, so dubieus voorghestelt, so benoedigt ende besneden, dat men ze van de voorge vijlichheit des Antichristes niet alleen soberlic slecht kan onderscheijden, maar dat se selve in vele delen van sommige schrickelicker als in den Pausdom werden voorgestelt. Zij beweeren, dat van sommige alle oude ketterijen uit de gracht gehaelt werden, op hope ofise nu in desen hogen tijt op een merck moeten gebracht werden." Voorts zegt Lydius: dat het op te merken is, hoe het volk «een walghe tot dat Heemels Brood» toonde, dat «voormaels ons lieve oulers so wel smaecte, dat men hem niet en ontscacht 't selve bij nachte, in kelders ende holen, in schuieren, ende op solders te soecken."

Op den 3en Juli 1616, des namiddags, is Lydius met de gemeente opgegaan en heeft plaatsgenomen in het «doophuis» der ruime St. Michielskerk, die certijds, voor het wandellende dezer eeuw zijne verwoesting had aangericht, een heel wat heerlijker aanblik vertoonde dan tegenwoordig. Het is Lydius De Raet, die prediken zal over Zondag 23 van den Heid. Cat. Van Maerlant heeft naast Lydius plaatsgenomen. Als De Raet aan de uitlegging van de 6ste vraag gekomen is, kan Lydius zich nauwelijks bedwingen, omdat er zulk een valsche leer wordt voorgesteld. Hij maakt er dan ook ouderling Van Maerlant opmerkzaam op; want de prediker beweert, dat de 6ste vraag betrekking heeft op den onwedergeboren mensch. Na de predikatie zeide v. M. dat er recht geleerd was. Lydius verwoegde zich toen bij den oud-ouderling Vischer, die hem geheel gelijkte.

In de kerkekamer sprak Lydius De Raet daarover aan; doch deze hield zijn stuk staande, zijn tegenstander zelfs uitdagende tot een twistgesprek. Eerst wilde Lydius daar niet aan; er was volgens hem in Den Haag genoeg geredetwist; doch toen Lydius zeide dat hij zijn stuk niet kon standhouden, en daarom uitvlucht zocht, werd er overeengekomen, dat men over het betwiste punt zou disputeren. Den 8ten Juli kwam men dan ook daarvoor samen; doch het dispuut werd toen op 27 Juli verschoven. In dezelfde vergadering eischte G. Van Galen, door de overheid aangezonden om de kerkezaadvergaderingen bij

Groot zal dan ook de vreugde van Lydius geweest zijn, dat hij Levinus De Raet tot ambtgenoot kreeg, die aanvankelijk beled, dezelfde bezorgdheid voor het opnieuw uitbreken van Pelagiaansche en Ariaansche gevoelens te hebben als hij. Immers hij had zich met Lydius voor den Heere verbonden om den Remonstranten tegenstand te bieden; dikwijls had hij de broeders der classis, te Berkenwoude en elders vergaderd, geboden zich van de Remonstranten te scheiden. Toen was De Raet vuriger jeveraar geweest dan Lydius, daar deze laatste het uiteengaan toen tegengehouden had. Het was De Raet, die voor 10 gulden de eerste bevestiging gedaan had van de ouderlingen in de doleerende kerk van Rotterdam (1611). Het was De Raet, die zoo «vlerich» te Amsterdam in een z. g. vergadering 1) van correspondentie geweest was, dat hij, tehuis gekomen, den kerkezaad samenpiep, en zijn medebroeders aanwees, hoezeer Arminius en Vorstius hadden, die hem bij betoogde, hoe in de befaamde resolutie vele onwaarheden stonden. Maar... jammer genoeg heeft Levinus De Raet opnieuw getoond, dat men niet kan bouwen op menschen. Gelijk wij gezien hebben, was hij, toen het erop aankwam, der Remonstrantsche overheid in het gevele gekomen. Eenmaal op dat hellend vlak gekomen, moest hij steeds verder af dalen. Kerkechtelijk zond Gods Woord gekozen hebbende, zou hij het ook openlijk in de leer doen.

Op den 3en Juli 1616, des namiddags, is Lydius met de gemeente opgegaan en heeft plaatsgenomen in het «doophuis» der ruime St. Michielskerk, die certijds, voor het wandellende dezer eeuw zijne verwoesting had aangericht, een heel wat heerlijker aanblik vertoonde dan tegenwoordig. Het is Lydius De Raet, die prediken zal over Zondag 23 van den Heid. Cat. Van Maerlant heeft naast Lydius plaatsgenomen. Als De Raet aan de uitlegging van de 6ste vraag gekomen is, kan Lydius zich nauwelijks bedwingen, omdat er zulk een valsche leer wordt voorgesteld. Hij maakt er dan ook ouderling Van Maerlant opmerkzaam op; want de prediker beweert, dat de 6ste vraag betrekking heeft op den onwedergeboren mensch. Na de predikatie zeide v. M. dat er recht geleerd was. Lydius verwoegde zich toen bij den oud-ouderling Vischer, die hem geheel gelijkte.

In de kerkekamer sprak Lydius De Raet daarover aan; doch deze hield zijn stuk staande, zijn tegenstander zelfs uitdagende tot een twistgesprek. Eerst wilde Lydius daar niet aan; er was volgens hem in Den Haag genoeg geredetwist; doch toen Lydius zeide dat hij zijn stuk niet kon standhouden, en daarom uitvlucht zocht, werd er overeengekomen, dat men over het betwiste punt zou disputeren. Den 8ten Juli kwam men dan ook daarvoor samen; doch het dispuut werd toen op 27 Juli verschoven. In dezelfde vergadering eischte G. Van Galen, door de overheid aangezonden om de kerkezaadvergaderingen bij

te wonen, dat men hem een keurstem geven zou. Levinus met den nieuwen kerkezaad vond dit goed, doch Lydius met denouden kerkezaad wilde, dat hij niet anders dan adviseeren zou. In dezelfde vergadering werd Levinus aangezegd, dat hij niet tot het Avondmaal zou toegelaten worden, tenzij dat hij schuld wilde bekennen, omdat hij zich niet gestoord had aan het besluit der broeders. Dit werd door Van Galen opgevat, alsof men De Raet censuurde, omdat hij de resolutie der staten had aangenomen, en hij ontstak daarover in toorn. Het baatte niet of de diaken Bastiaensen hem al beter zocht in te lichten; deze kreeg allerlei scheldwoorden naar het hoofd, en het verwt dat hij de geheele stad in roer stelde. Later erkende Van Galen, dat hij heftig gesproken had en Bastiaensen genoemd, doch den geheelen kerkezaad bedocht had. Daarbij bleef het voorloopig.

Het dispuut was echter wel uit, doch niet afgesteld. Lydius was door onderscheidene leeraars aangezoekt aan de Overheid te verzoeken, dat aan beide partijen twee predikanten zonden worden toegevoegd. Den 14den Juli ging Lydius naar het stadhuis, om dit tegen den 21sten te verzoeken. Met de heeren daarover handelende, werd ook Levinus ontboden, en toen ook uitgezonden in de raadkamer was gezeten, werden zij zeer ongeduldig om den stand van de kwestie maar aanstonds bloot te leggen. Lang duurde toen reeds de woordenstrijd, o. a. vraagde De Raet aan Lydius, «of volgens hem in den Catechismus niets was, dat verbetering van noode had." Lydius' antwoord luidde: «in substantie is er niets." Triomfantelijk riep nu Levinus uit: «Mijne heeren, ziet hier is de man, die den Catechismus in den graad met de Schrift houdt." Eindelijk werden de predikanten met den geheelen kerkezaad den 21sten op het stadhuis bescheiden, opdat de leeraars mondeling disputeren en elk het zijne bovendien in geschrift zoude overgeven; die schriften zou men teruggeven.

Zoo geschiedde dan ook. Levinus verdedigde het Pelagiaansche gevoelen, dat de onwedergeboren mensch, voordat God met zijne genade tot hem komt, over zijn zonde een hartelijk leedwezen heeft; de wedergeborene deed, volgens hem alleen dat, wat waarlijk goed mocht genoemd worden, al ware het, dat hij niet versierd werd met een tweede genade. Lydius weersprak dit op schriftuurlijke gronden. Bij het einde van den kampstrijd wilde de overheid haar oordeel uitspreken; doch Lydius met zijn aanhang verhinderde dit door op te staan.

Den 3den Aug. predikte Levinus voorbereiding voor het Avondmaal; den 7den te houden. In de kerkekamer vraagde Lydius, wanneer er Kerkezaadvergadering zou gehouden worden om verslag van het huisbezoek te doen. Immers Lydius had in zijn wijk velen «ongertus» gevonden en wist, dat er in het kwartier van zijn ambtgenoot nog meerderen «ontsteld» waren. Levinus gaf te kennen, dat het samenkomen van den kerkezaad toch geen baat zou geven, omdat Van Galen en andere broeders weigerden ter vergadering te komen. Lydius' weerwoord was, dat hij veertien jaren te O. predikant luidde, en dat al dien

tijd er nooit Avondmaal geweest was, zonder voorafgaande kerkezaadvergadering, betoogende, dat dit ook volgens de kerkenorde was en dat er nu vooral vergadering moest belegd, omdat Bastiaensen en Van Galen met elkander moesten verzoenen.

Levinus wendde zich nu tot Bastiaensen en zeide, dat Van Galen door hem deed zeggen, dat het hem leed deed, indien hij hem verongelikt had, dat hij echter meende, dat deze hem ook na te gesproken had, dat hij niet in de kerkezaadvergadering wilde komen, omdat de broeders, die de zijde van Lydius hielden, meenden, dat hij met de zijnen schuld-belijdenis moest doen, terwijl hij van oordeel was, dat zijne tegenpartij ongelijk moest erkennen.

Den 6en Aug. riep Levinus in de proefpredikatie uit, dat allen, die zich ongerust vonden, zich van de tafel des Heeren zouden onthouden, dat hij liever met zes vreedzamen aanzat dan met honderd hypocrieten, die ongerust waren. Den volgenden dag werden de bondszegenen uitgereikt, zonder dat een lid van den ouden kerkezaad tegenwoordig was; De Raet had 24 tafelen mannen en 34 tafelen vrouwen; — voor die dagen een klein getal.

Den 17den Nov. braken er nieuwe oneenigheden uit. Levinus had Van Galen's zoon, die met zijn Arminiaansche leer de kerk van Schoonhoven verwoestte, laten prediken zonder voorkennis van Lydius en geheel tegen art. 52 van de kerkenorde. Hierover ging Lydius hem aanspreken, vragende of hij zich overtuigd had van de gezondheid in de leer van Jan Van Galen. Onbeschaamd gaf De Raet ten antwoord, dat hem dit niet aanging, en dat de beide burgemeesters hem last gegeven hadden om v. Galen op stoel te laten. Lydius vraagde of E. H. deze macht hadden? «Ja», zeide De Raet, «niet alleen deze macht, maar nog vrij wat meer". Zoo scheedde men van elkander. Vóór de predikatie ging Lydius Van Galen aanspreken over de wanorde, die hij stichtte; maar toen hij desnietgeenstaande de predikatie betrad, ging de kerkezaad de kerk uit, om alle verantwoordelijkheid van zich af te schuiven.

Den 20sten Nov. nieuwe ontroering. Lydius had in de prediking Coornhert goddeloos genoemd en daarvan vroeg hem De Raet rekenschap. Nu, daarop was gemakkelijk te antwoorden en Lydius zeide dan ook, dat Coornhert in zijne geschriften den godsdienst weersprak, de Sacramenten verkleinde en van de erfzonde en van andere punten lasterlijk sprak. Op de vraag, of hij dan Coornherts schrijven kon goedkeuren, durfde Levinus niet bevestigend antwoorden. Doch de beide door de overheid benoemde diakenen verklaarden, dat zij Coornherts geschriften goedvonden, een getuigd zelf, dat hij veel in de geschriften van genoemden voorlooper der Remonstranten gelezen en er geen kwaad in gevonden had. «Dan weet gij geen onderscheid tusschen wit en zwart», werd hem toegevoegd.

Drie dagen later wist men op het Stadhuis een slag te slaan om de Gereformeerden nog meer te verdrücken. Van de afwezigheid en de ziekte van sommige leden werd gebruik gemaakt om de vroedschap zoo aan te vullen

dat er vier vijanden van de Gereformeerde religie inkwamen.

Den 4den December scheen er toenadering tusschen beide partijen te zullen komen. Levinus predikte over de vragen 113, 114 en 115 van den H. C. en wierp daarin zijn leer ontrent de 6ste vraag omver, ja zelfs gebruikte hij daarbij alle bewijsgronden, die Lydius voor zijn gevoelen op het Stadhuis had aangevoerd, leerende, dat de allerheiligsten, ook die tien ponden van den Heere ontvangen hebben, tot het kwaad nog negen zijn en dikwijls zondigen. Wel wilde hij voor Lydius niet bekennen, dat hij anders geleerd had dan te voren, doch men kon dit toeschrijven aan weerin om ongelijk te bekennen.

Den 10den December begaf zich Van Maerlant naar Lydius' woning om te vragen of er niet een vergadering kon gehouden om de geschillen bij te leggen. Lydius verheugde zich daarover zeer, ofschoon hij niet ontmeerde, dat er te veel gebruid was, dan dat men er zoo maar overheen kon stappen. Hij beloofde daarover met zijne medebroeders te zullen spreken; doch van een vergadering kwam voorloopig niets door de ziekte van den ouderling Willem Dirksen.

Den 11den kondigde Levinus der gemeente aan, dat men Avondmaal zou houden. Bastiaensen vermaande hem echter ernstig, dat hij het sacrament niet onverzocht zou verkondigen. Toch ging hij ermee door. Lydius deed huisbezoek met een ouderling. De Raet ging alleen; zeker uit vrees, dat ook een ander zou te weten komen, hoe vele lidmaten van zijne leer afkeerig waren.

Den 24sten December zou er vergadering gehouden worden om tot verzoening te geraken en ging Lydius dit den koster aanzeggen, tevens belastende om vuur aan te leggen. Doch onbeschaamd weigerde deze het. «Door wie is u dat verboden?» vraagde Lydius. «Van menschen», klonk het brutaal. Nader geperst gaf de koster ten slotte toch te kennen, dat Maerlant er achter zat. Aanstonds ging Lydius naar den burgemeester-ouderling, die het houden van kerkezaad verbood. «Doet gij dit als burgemeester, zoo loopt gij in een vreemd ambt, en doet gij het als ouderling, zoo staat gij onder den kerkezaad en hebt daar minder zeggen in dan de predikanten." Doch het baatte niet, Maerlant ging in zijn huis en liet Lydius op den stoep staan. Toen Lydius met Jakobus, ouderling, zich daarop naar de woning van Van Galen begaf, had daar een heftig toneel plaats. Van Galen gaf te kennen dat de vergadering toch geen vrucht hebben zou; de ouderling Jakobus antwoordde, dat het nu openbaar werd, dat hij 't meende, wat hij in den kerkezaad gezegd had, n. l. dat zulk een vriend als hij der kerk steeds geweest was, hij nu zich een vijand zou betoemen. Over de markt van Oudewater klonken nu de woorden uit burgemeesterlijken mond: «Dat liegt gij, ik zeg u, dat gij oproerige muitmakers zijt, en gij Lydius en gij Willem Jakobus zult ook als zoodanige gestraft worden." (Wordt vervolgd.)

WINCKEL.

GEDRUKT TER KON. NED. STOOMDRUKKERIJ, WARMOESTRAAT 106, AMSTERDAM.

dankbaarheid voor eenige dagen aan zijn onderwijzer te leen.

En zoo werd het zaad des woords ook in het hart van Benjamin gestrooid om op zijn tijd te ontkiemen.

Nu moet ge weten, dat Benjamin, vóór hij met zijn onderwijs begon, aan Thomas dezelfde voorwaarde had gesteld als de soldaat hem zelf had gedaan, namelijk dat ook hij op zijn beurt een ander de leeskunst zou leeren. Zoodra mogelijk had Thomas daaraan dan ook voldaan, en zelfs aan meer dan één zwarten broeder zijn kunst beproefd. Boven verwachting was dat gelukt, en daar bijna elk deed als aan hem was gedaan, en het leeren of liever 't onderwijzen al beter vlotte, konden na eenige jaren een groot aantal negers lezen Al wat maar gedrukt was en onder hun bereik viel werd tot oefening gebruikt, en de meesten hadden tegelijk ook wat schrijven aangeleerd.

Tot zoover was alles gedgegaan. Doch nu kwam er een donkere wolk opzetten. Op zekeren avond ging de opzichter nog vrij laat — wat hij niet gewoon was — de hutten der negers langs. Daar zag hij hoe hier en daar groepjes bijeen zaten, aandachtig luisterende naar een die in het midden had plaats genomen en voorlas. Hij kon zijn oogen en ooren niet geloooven. «Kon niet waar wezen. Waar en hoe hadden die negers dat geleerd? Hij moest en zou het weten! Met vloeken en scheldwoorden joeg hij de verschrikte negers uit elkaar en hun hutten in.

Den volgenden dag liet hij een der voorlezers bij zich komen, en vroeg wie hem dat leeren geleerd had.

In uw nummer van 10 dezer stelt gij aan uwe lezers voor, dat Darby leerde, dat de kerk des N. V., evenals vroeger die des O. V., tot afval gekomen is; dat zij daarom ook evenals die des O. V. «afgehouwen en verworpen is»; dat er dus wel eene kerk des N. V. geweest was, maar dat zij thans niet meer is te vinden, tenzij dan als caricatuur. Verder intiemeft gij dan, dat het bij Darby zowat moest worden als bij die Christenen, welke nu alleen aandacht overhouden voor de bekeering der enkele zielen.

Gij ontleent de stof voor uwe voorstelling waarschijnlijk aan Darby's stukje «Apostasy of the successive dispensations» (1836), of «On the apostasy» (1840), of «Thoughts on Romans XI and on the responsibility of the church» (1844). Ik zal daarom — waar ik trachten wil aan te toonen, dat uwe voorstelling niet juist is — aanhalingen doen uit diezelfde drie geschriften.

Vooraf dient als algemeene opmerking, dat Darby spreekt over «dispensations», wel te onderscheiden van «de kerk» als zoodanig. Wat hij met «dispensations» bedoelt, verklaart hijzelf. «The dispensations themselves all declare some leading principle or interference of God, some condition in which He has placed man, principles which in themselves are everlastingly sanctioned of God, but in the course of those dispensations, placed responsibly in the hands of man for the display and discovery of wharh he was and the bringing in their infallible establishment in Him to whom the glory of them all rightly belonged. It is not my intention to enter into any great detail, but to show simply how in every instance there

1) Het stuk was een antwoord aan Mr. Rochat.

Gereformeerde Gezindheid.

Ned. Geref. Kerken.

VERBODEN: Arnhem, E. Elma te Beemdelm, K. Fershout te Zwartsluis, J. H. Houtzager te Kooijwijk en W. Ringnald te Harmelen. — Visslingen, J. Vlog te Leiderdorp, F. Fortuin te Barendrecht, D. Boomstra te Zwolle en S. Steerwijk Visser te Rijsoord.

DIREKTAL: Wommels en Hildaard, G. H. Van Kasneel te Kollum, D. C. P. Sluiter, cand. aan de Vrije Universiteit en J. v. d. Velden te Buitenpost.

TWEEDE: Dokkum, J. Ozinga te Aarlanderveen en L. Wagenaar te Heer.

BEROEP: Koudereijk, J. Tees te Weninge-Saunwer — Oostmeer c. a., J. Rinckenberg te Lemaard — Dokkum, J. Ozinga te Aarlanderveen — Bodegraven, A. Van Schelven, emer. pred. te Oude-Wetering — 't Grevelduin-Capelle c. a. en Sprang, W. Raman, emer. pred. — Barneveld, A. Vogel, Car. Ger. pred. te Zalk. — Berlicum, D. C. P. Sluiter, cand. aan de Vrije Universiteit.

AANGENOMEN: St. Anna Parochie, R. H. Pel, cand. aan de Vrije Universiteit.

BERAAPT: Groningen, J. J. Westerbeek van Eerten te Middelrecht. — Hoogeveen, C. W. J. Van Lummel te Waarder. — Amstelveen, G. H. Van Kasteel te Kollum.

Christelijke Gereformeerde Kerk.

AANGENOMEN: Rouveen, J. A. Van Anken te Hoogeveen.

Synodale Genootschapskerk.

ZETSTALLEN: Kiel c. a., L. Balk te Sebaldsburg, R. Dijksterhuis te Huis, H. D. Evers te Sappeneer, G. Th. Geritsen te Rolde, J. Schuring te Schiermer, en R. E. Wieringa te Oostervierum. — Velsen, W. Van

WENHAM-ECLIPSE-GASLAMPEN

te hebben overtuigd. VAN DEN BERG & Co., Prins Hendrikade 163, Amsterdam. Bijzonder geschikt voor Localiteit, Fabriek en Winkolkaston.

De Handelsdrukkerij en Boekbinderij,

wordt voor alle voorkomend DRUK- en BINDWERK beledf aanbevolen. Spoedige leve ing. — Blijfske prijzen. — Aanbeveend werk.

Fabrik van SCHRIJFBOEKEN in alle verlangde formaten. Bijzonder wordt de aandacht gevestigd van H. H. Ouderwijzers der Christelijke scholen voor de levering van hunne benodigde schoolschriften, welke op mijne inrichting vervaardigd worden, van af f 1.80 per roo (goed papier) tot hooger prijzen; waarvan monsters en prijsopgaven bereidwillig franco wordt toegezonden.

Elke bestelling, hoe gering ook, wordt franco uitgeveerd.

GEDRUKT TER KON. NED. STOOMDRUKKERIJ, WARMOESTRAAT 106, AMSTERDAM.

Over

Alhoewel i te voren niet persoon een zults ten om en betuiging heelen. Daar meer schuld. wezen, om. Daar ik gem Sabbath vrees heb ik noot kunnen of